

NORSK ETNOLOGISK GRANSKING

Emnenr. 71

Fylke: Buskerud

Tilleggsspørsmålnr.

Herad: Sigdal

Emne: Gifteferdig ungdom

Bygdelag: Sigdal - Eggdal.

Oppskr. av: Andreas Morch,

Gard: —

(adresse): Prestfoss.

G.nr. — Br.nr. —

A. Merk av om oppskrifta er etter eiga røynsle.

B. Eller om den er etter andre heimelsmenn: (ta også med alder, heimstad, yrke):

SVAR

1. Det var ikke lite sangifte med grannebyggdene. Folk flest hadde ikke noe i mot slik gifting, inna enkelte gardmannssetter var det grømt.
2. Det var alltid både kjens- og skyldfolk i grannebyggdene, men det ble lite likt at ungdom gifta seg til bygder langt unna - eller til byene.
3. De gamle holdt på gifting inna samme sosiale lag.
4. Det gjældt både sønner og døtre.
5. De unge fridde nok, men de var gjerne klar over hva foreldrene syntes om det. Å fri på tvers av foreldrenes vilje var ikke det vanlige.
6. Det ble snakka mye om at bondene gifta ihop barna sine, men det er ikke mange virkelige ekteskaper på det i manns minne her i dalen. - Når karene satt og tåra i lag, kunne det nok bli avtalt gifting mellom barna deres, men det holdt som regel ikke.
7. —
8. —
9. —

10. Skyldskapsgifte var lite på mote her, folk holdt seg til loven på 700-tallet, og gifte mellom søsterbarn var ikke vanlig her seinere heller. Derimot ble det ikke sagt noe om de unge var trevenninger.

11. Jeg har aldri hørt om det.

12. Det hevdte her, som i andre bygder, at bama gifta seg på tvers av foreldrevilgen.

13. Men det var vanlig tale at det ble lite lykke med slike ekteskap.

14. -

15. -

16. -

17. Det var særlig iinna bondestanden det ble sett så mye på om det „var høvelig“. Blant husmenn og tjenerstefolk var det greiere i så måte, der var det hverken rangskille eller formuesforhold som kunne hindre ekteskap. Det var likevel skilnad på ettere der og, så det kunne bli mislika om en gifta seg inn i ei ætt med dårlig ord på seg - hva nå grunnen kunne vere.

18. Det er mange tilfelle i gardshistoria her der enke som satt med gard, valgte ny mann inn der sin stand. Det samme gjelder erkmenn.

19. Vi har mange eksempler på at unge menn gifta seg med eldre jenter for å komme seg opp i en forholdsvis god økonomisk stilling.

20. Jullkvelden kunne jentene få vite hvem de skulle bli gift med: - En skulle sette tre glas på kjellerlemmen, i det ene var det vatn, i det andre mjølk og i det tredje vin. Der sto etter hui-annen på lemmen. Den som ville se kjæresten sin, skulle sitte i kjelleren der det var mørkt, men kjellorlemmen måtte ligge så det ble en

liten glott, så der i kjelleren kunne se den som kom. Kjæresten ville komme og drikke av ett av glasa. Drakk han av vatnet, ble det armod i ekteskapet, tok han mjølka, ble det velstand, men tok han vinen, ble det bare fyll og sleirdighet. - (Joran Vikta 1928). - En tjenestegutt på Eikje prøvde det. "Best det var, kom det ei jente. Håret var løst og vatnet rann for det, så vått var det. - No drakk for vassglaset. Så gikk ho att. Men tenesjenta på So'-Eikje hadde wetta ei lita stund med ho vaska håret sitt om julekvelden. Det var med ho var der nord og drakk to glaset. Doin vart gifte, og tvarte armoda vart det." (Beret Bristerud 1928).

[På quisen er det et lite bein, strikabemiet. Før en hekta det beinet i klarne på der en vil ha bak i, blir den glad i en.

På koppen (frosken) er det og et slett bein som er kann ikke kjærlighet med.] se nr. 24.

Far en en stein av en nordrennende bekk sankt. harrskvelden og legger den under brodeputa, - eller allerhelst om en legger den under hodet på skanda ved bekken og sovr der, - så drømmer en om den en skal bli gift med. En må da legge seg i Fandens navn. (Forstein J. Soland 29).

Når en var ferdig med julelauge, kunne en få se maken sin. En måtte ikke snakke hele dagen. Om kvelden, eller en hadde lauge seg, skulle en gå rundt klåa tre ganger rangsøles. Tredje gang skulle en se inn i kopsateglaset. Der fikk en se maken satt. Men den som ble manna fram slik, ble liggende i wettt en stund. Hvis en var feig når en prøvde dette, fikk en se likkisten si i stedet for maken sin.

(T. J. Soland 1929)

14518

En kvinne på vite hvem en skulle ha ved å sette sko sine som en T tre torsdagshvelder på rad. Når en la seg, skulle en si:

„Je sett mine sko i ein T og ønskar min kjærest å se.“

Prekje nattra skulle en drømme om maken sin. (Beret Brückenid.)

Første nattra en ligger på et sted, skal en sette sko med tuppene fram. Da drømmer en om den en skal få. (Ola Skallaud 1928).

21

Når en friklover og legger den på bråreversene i salmeboka og legger boka under hodeputa, tre torsdagshvelder, drømmer en om kjæresten den tredje nattra. (Joran Vika 28.)

„Döm tok inn smörbikk og la'n på ei stelle der det ikkje kom vete te; på et golv, borti ei ro.

Denna spädde döm med. Döm tenkte på den döm va glad i. Höldt blommen seg godt, vart det noko på det, visna'n snart, vart det ikkje noko.

Det gikk av å spå andre au på den måten. - Når de skar ut bråra når de slakta krøtter, kasta dom den i taket og nemnte navnet på en gutt og ei jente. Var det så at de to skulle ha himmen, ble bråra sittende i taket. -

Ved å la quillhøna krakke appelles nevnen og ut på fingrene kunne en på vite hva karst kjæresten kom fra. Quillhøna fløy dit.

Det samme var tilfelle om en holdt ei brennende stikke rett opp. Kolstaket ville boye seg dit kjæresten kom fra. (J. Vika, m. fl. 1920).

21311

21. Hvis karen fikk lurt i jenta en dråpe av sitt eget blod, - helst i smis -, ble him glad i han. Tok en med seg en bit - eller irr - av turkeklokke, var det jamgodt ja for en frier. Gamleklokke i Holmen kirke ble jamvel slått i stykker, det gikk iet en bit i sida, ved at en frier var oppi karnet en torsdagkveld og skulle berste seg frierlykke. Ellers har vi et par svartebokoppskrifter med råd for at "vinde kjærlighet."

22. -

23. Det hvide seg ikke at gutter og jenter snakket sammen om dagen så at folk så det. Unntak var det for tjenestefolk og demsom arbeidet sammen. "Var det noe" mellom to unge, måtte de ikke vise det på noen slags måte.

24. Dette at karene gikk i flokk på frieri, var det så at si slutt med for 1900, det holdt seg lenge i Eggedal.

25. Nattfart. (sigd.), nãttfart (Eggedal).

26. Natteløberi - det Jørgen Moe skreiv om i not mens han var res. kap. her og budde i Krødsherad, var at karere drog i flokker fra gard til gard, eller til en gard, og besøkte jentene om natta. Det kunne følge atskillig bråk med det, gjerne var de noe hodeøse. Det er visst at de enkelte ganger for usømmelig fram, men umoral hørte ikke inn under det egentlige natteløberi. I det var ikke bygdefolka hr enige med Jørgen Moe. Nattfrieren kom alene. -

27. Det kunne vere 2-3, men og hele flokkene på 10-15 stykker.

28. Konfirmante måtte de vere for de var med på natteflyging.

29. Det var helst gutter fra samme grenda som var i følge.

30. Det var både tjenestegutter og husmanns sønner med i flokken.

31. -
32. -
33. På natteflygging var de sammen, både fra gardene - gardsmannsønnar og tjener - og andre.
34. -
35. Natteløberiet gikk for seg lørdagsnatta.
36. Høgtidskvelder, - og kvelden 1. dag - måtte ningen fare nattfart, - en gard der det lå lik, skydde de.
37. -
38. Det var alltid en som førte an i flokken og bad om at det ble lukket opp. Helst ga han seg ikke til hjemme.
39. - Vi har det bare fra ei vire - som visst er innført her: „ å kjøre vane jente, vil du lata opp for meg, je har eis treakmole je vil føvera de'."
40. Spille for de, så de ikke vekte opp folk på garden.
41. Mange syntes det var grønt, andre var smat det, og jaga nattfarten.
42. Det kunne ta tid å komme inn, jentene hadde mora av å gjøre seg kostbare.
43. Guttene hadde på brennevin, smis, brystsukker, kardi, treak.
44. Det var sjelden de hadde noe til vederlag.
45. -
46. Ofte kunne karene bli hos jentene i flere timer.
47. Det hendte at en virkelig frier hadde følge til gards, men det var sjelden han ga seg til å være igjen når de andre gikk, det var for avslørende.
48. Frieren kom helst alene, han kom etter at de andre var gått, for det var lørdagskvelden han kom og.
49. De frierne som det var „nokon gjrd på" kom i all hemmelighet.
50. Den einslige nattfrieren er ute og vandrer,

50. fs. - også nå. Den skikken er det langt fra
helt slutt med. 7

51. Som fete gave ga han henne grønne en ring,
en sølvring i eldre tid, festering.

52. Kameratene til frieren var de verste til å
gjøre fante stykker med han, men det hendte
nok at karer fra andre grender var ute og stelte
det slik at husbondsfolket fikk greie på hvem
fridde på garden.

53. -

54. -

55. -

56. -

57. Friing på setra var ofte „natteløveri“ som
hadde lite med „beiling“ å gjøre. De ekte friere
kom alene.

58. -

59. -

60. -

61. -

62. -

63. -

64. -

65. -

66. -

67. Av tingbøkene her veit vi at det ble dansa
både ved festeol, bryllup, dåp og gjestebud, en
sjelden gang ved lekferd.

68. Når det ikke var dans i et lag, måtte ungdom-
men holde seg fra hinannen i to flokker. Men
de holdt gjerne på med en eller annen stillferdig
leik mine, eller en utleik, så de fikk da hø-
ve til å snakkes ved uten å bryte med god tone.

69. -

70. Stalbedansen ble det slutt med for 1900, men
bruredansen har holdt seg til det siste. Der pas-
sa bækemesteren å å rope fram til bruredans 14518

to som hadde et „godt øyge te himan.“

71. I senere tid var det for uros, hva det en gang var, er ukjent.

72.-

73.- Ved den gamle stabbodden måtte de, mens de satt på stakken, ha med henne i fangst, drikke av samme staujet.

74. Sigraden slutta med dans.

75. På og ved auktjøver.

76. Kongskerqmarken og Draumensmarken var avisse. Det reiste en mengde ungdom dit. Der var det dans.

77. Det var dans på flere steder på Kongserq. Vi veit at guttene skjenkte brennevin på jentene, ga dem honningkaker og treak. Det er nevnt omkr. 1830 i kirkebøkene.

78. Sammenkottelag, det var flere slags av dem, var vanlige. Der traff unggutterne jentene og dansa i lag til lys dag.

79. Her var det kaffilag, brennevinsballer, klubbelag, „ihoplagtballer“ og danseuros.

80. På setra hadde de slike lag der gutten ga et myss om at de ville komme, men bare jentene ble bedt om det. „Der det va jentur, kom det gjent karar au.“ sa Gjinhvå Tømbråten da hün fortalte om det.

81. se under 80.

82. At tjenestjentene holdt slike lag, er ukjent. Det var døtrene på garden mens de var på setra.

83. Heime i bygda kjenner vi ikke til slike lag.

84. På setra var det lørdagshvelden.

85. Gjærre dansa de litt, spellemann var offemed.

86.-

87.-

88.- Jonsok var det utedansar.

89.-

90.-

91. - Her var "driftstyr" om høsten, dans om natka. Dit kom det ungdom fra andre bygdelag og. Ellers hørte det at ungdommen kom sammen på en danseplass, hadde spellemann med og dansa.

92. - Her er det ikke nevnt noe om "vakt".

93. Ukjent nå, det har visst ikke vært stikk her.

94. -

95. -

96. -

97. -

98. -

99. -

100/101. Det var en og annen "dans" rundt på gardene, eller aller helst i plassene. Ungdommen tvinga seg rom. Hos enkelte var det lett å få bursrom til ei damemor, så snart de ble lovd bra med bremeviss. Det skulle ikke store forberedelsene til for å få i stand ei damemor, for der var det ikke matstell. Så snart det var mat med, var det "kaffilag". -

101, se 100

102. Guttene tvinga seg spellemann, til kaffilaga var det vertfolka som tvinga han.

103. Guttene betalte spellemannen, de ga "spellemannspeng". Ellers var det ikke utgifter ved en "dans".

104. Det ble lettere å skaffe spellemann da, men om det ble nevneverdig flere danser, er ukjent nå.

105. I 1890-åra ble det vanlig ut skiturer og skogsturer i ungdomslaga. I kjelkehakten kunne de og møtes, og på isen om vinterkveldene og søndagene. - Likevel var nok det av underordna betydning.

106. Ungdommen måtte få lov av foreldrene hvis de ville være med i slike sammenkomster.

Tjenerstfolk spurte om lov, jentene hos husmora, guttene kanskje hos husbonden, ellers var guttene frie for å spørre noen, det gjaldt bare de yngste

107. se forrige.

108. Krava var jant over de samme.

109. Både foreldre og husbondfolk så på slike lag som kosta noe, som økonomisk fordervelige.

Religiøse kvinner ble gjeldne nevnt, men det var mange foreldre som var i mot dansing i det hele tatt, slik at endel ungdom ble holdt mest mulig borte fra dans og ståk.

110. Barra og ofte tjenerne med, lysta påbid fra foreldre og husbondfolk.

III. Det var rokkemann, sopargutt, låvekjerring og stabbekjerring.

112. De gamle kalte dem embetsfolk, så sa forau vika, men noen videre tradisjon om disse, mangler vi. Det var lykke på samme at få en skjeggde rokkemann, det ble bra med korn hvis låvekjerringa var med forkle og gjerne nok så uvant kledd, fillete gjerne. Ei fantekjerring var det lykke med slik.